
ÚVAHA O MATURITĚ ANEB CESTA MEZI VĚDOU A POLITIKOU

Maturita je zajímavý jev z celé řady důvodů. Na jeho výklad nestačí zdravý selský rozum. Ale ukojení intelektuální zvědavosti nemůže přinést ani pragmatické rozhodování, i když energie vynaložená na řešení provozních banalit může budit chlapácký dojem. I proto vzniká potřeba podrobit tuto životní zkoušku rozboru. Současně se však vynořuje zrazující pochybnost, zda je vhodné se maturitní zkouškou zabývat jinak, než jako jedním z ideologických momentů celé školské soustavy. Může analýza maturit přinést něco zásadně nového, co na ni vrhne nějaké nové, či dokonce objevné světlo? Nebude celá diskuse jen novým testem politické ekvilibristiky, která bude vynalézat stále sofistikovanější argumenty pro předem ztracený a národní vzdělanost v ničem neobohacující podnik? Není nakonec celý humbuk kolem maturit něčím, co má zakrýt daleko závažnější problémy školství, které se však nikdo neodvazuje řešit?

A ptejme se dále: není dnešní maturita jen atrofovaný a vybledlý „přechodový rituál“, který nahrazuje archaickou „zkoušku dospělosti“ ve starých civilizacích? Vždyť význam či smysl všech rituálů je v tom, co představuje sdílené mínění, neboť vůči realitě se lidé nechovají jen podle toho, jaká je, ale především podle toho, jak se jim osobně jeví a co si o ní myslí. A dále: zachová si tato zkouška svůj význam sama o sobě jako důstojné završení středoškolského vzdělávání, nebo bude postupně degradována na jakousi průchozí a přechodovou subkapitolu, pouhou vstupní podmínku k postupu do terciárního vzdělávacího cyklu?

Diskuse kolem maturity více či méně otevřeně odkazují k náročnosti komunikace mezi odborným pojetím edukačního procesu a jeho recepcí politickou sférou. Součástí těchto obtížně uchopitelných vztahů je i otázka možné interpretace pedagogických aktivit ve vědeckém diskurzu a následná nutnost přetlumočit je do jazyka sdělného veřejnosti. V minulosti se již vícekrát ukázalo, že některé problémy jsou natolik složité, že je téměř nelze vyložit zábavně nenáročnou formou a učinit z nich snadno uchopitelné téma pro všelidovou rozpravu.

Překlad z jednoho diskurzu do jiného znamená nový nebo jinak utvářený výklad. A tím se otevírá otázka, zda se nová, zpopularizovaná verze původního pokusu o vědecké vyjádření nevzdálí od interpretované skutečnosti natolik, že v ní ty aktivity, které se stanou předmětem rozpravy, již nikdo ani nepozná. Otevírá se problém možností, serióznosti, ale i mezí, či bezmeznosti a nekonečné kreativity vkládané do výkladů světa, v němž žijeme. Zde současně roste i nebezpečí, že celá debata se vzdálí žité realitě natolik, že se její účastníci budou zabývat interpretacemi interpretací a vytvářet obrázky o obrázcích, v nichž se budou marně pokoušet postihnout podstatu zkoumaných jevů. Proto první otázka, s níž se v oblasti maturit lze setkat, je význam maturitní zkoušky a hledání odpovědi na dotaz, co vlastně přinesou současné změny.

U maturit se výklad smyslu primárně odvíjí od tradic a od toho, že je vhodné pečlivě zvažovat, zda nějakou zvyklost překotně zrušit, změnit či naopak desetkrát měřit, než se jednou řízne do fungujícího organismu. V r. 1937 při reformě středoškolského studia pozdější rektor Univerzity Karlovy prof. Bohumil Bydžovský zdůraznil, že pověřená komise zaujala konzervativní stanovisko a vyslovila se pro zachování této zkoušky. Autor uvádí, že „komise expertů se připojila k těm, kdo vidí v maturitě více dobrého než špatného: maturitou jest dána žákovi po prvé a naposled za jeho středoškolských studií příležitost, aby se soustředil k větší přehledné práci a sám si vydal počet z dlouhodobého studia“. I dnes stále od maturity očekáváme prokázání schopnosti zvládnout velké celky učiva, porozumění širším souvislostem či rozumový náhled na probrané obsahy.

Současná společenská situace se v srovnání s tou, v níž probíhaly v minulosti (a zvláště mezi válkami) diskuse kolem maturitních zkoušek, zdá být nesrovnatelná. Česká společnost považovala vzdělání za součást národní duchovní a etické kultury a připisovala mu značný význam pro emancipaci kulturní, politickou, ekonomickou, ale i sociální. V současnosti parlamentní politické strany žádnou velkou etickou a společenskou vizi nemají – a v pragmaticky vedeném politickém diskurzu se vzdělání podobá špatnému vtipu o ubohém osobním kapitálu, který zcela ztratil schopnost sloužit jako pojišťovna, výtah – ale i jako chrám kultivace lidského ducha. Výchova a vzdělání se – minimálně v politickém diskurzu – výrazně redukovaly na přípravu pracovní síly pro otevřený evropský trh a na prevenci proti sociálně patologickým jevům.

Pokusí-li se někdo o čistě pedagogický náhled, naráží na otázku, jak veřejnosti sdělit některé záležitosti týkající se smysluplného zakončení edukačního cyklu a průkazného ověření jeho účinnosti. Zvláště obtížné bude vyložit, že zkoušky nevystupují jako samostatné entity či ozvláštněné akty, ale jsou organickou součástí konkrétního vzdělávacího systému. Nelze změnit zkoušení, aniž by došlo ke změnám uvnitř systému – a naopak. A jestliže vývoj základního a středního školství od 90. let minulého století byl směřován k diverzifikaci programů a k jejich adaptaci na lokální podmínky, tak jednotná maturita může být vnímána jako určitý protimluv této tendence.

Jakým způsobem má být vedeno centrální zjišťování úrovně znalostí a dovedností a naplněna snaha standardizovat závěrečnou zkušební situaci? Nemá standardizovaný závěr studia také napomoci k odstranění škol, jejichž vedení je podezříváno z šíření pologramotnosti, či dokonce z předplacené negramotnosti? Evidentní je, že výsledek maturit bude výrazně ovlivněn tím, co státní orgány vysloví jako autoritativní přání a navíc za to zaplatí poměrně slušnou částku z daní občanů. Domnívám se, že matematicky stále platí, že zní-li objednávka na to, aby deset až dvacet procent absolventů neuspělo, bude tvrdost testů nastavena tak, aby deset či dvacet procent neuspělo. Zdá se, že současný stav navozuje více otázek, než odpovědí: Je vůbec požadavek maturity ať již je odkudkoliv – jen aby nějaká byla – vhodným předstupněm pro vstup na libovolnou vysokou školu? Ponecháme i do budoucna naprostou volnost volby další vzdělávací cesty, nebo nastavíme

pružnější – ale přece jenom alespoň nějaká – obecná kritéria tím, že vložíme mezi do očí bijící mesaliance oborů určité rozdílové zkoušky? Či snad pro usnadnění vstupu do jistých studijních programů zavedeme tzv. nulté přípravné ročníky?

Každý, kdo studoval dějiny školství a pedagogiky, ví, že dlouhý historický vývoj vedl k odlišení vzdělávacích proudů. Ty se rozvětvily především na gymnázia, střední odborné školy a učiliště. Snaha obrátit neustále se prohlubující diferenciaci škol naruby, pokusit se je sjednocovat, či směřovat všechny střední školy do jednoho výkladového rámce je snem, který je dnes artikulován jako snaha o zastavení anomické rozbíhavosti na středním stupni vzdělávání. Oklikou se daří vracet do hry ideu jednotného školství a přes neuralgický bod, jaký maturita představuje, tlačít na střední školy, aby se samy nakonec staly navzájem podobné jako vejce vejci a uvnitř sjednocujícího se plata se vydiferencovaly na Áčka, Běčka, Čěčka... Z hlediska národní identity a sociální soudržnosti jde přitom o zcela jasně žádoucí trend, který má současně potvrdit nebo vyvrátit možnou úspěšnost integrace nejrozličnějších minoritních a imigrantských skupin. Námitka, že nastavením rovných podmínek pro nerovně se nerovnost jen prohloubí, se z tohoto hlediska jeví jako slabá a u maturit nevhodná.

Snaha po dosažení rovnosti a srovnatelnosti je označována za moderní myšlenku, směřující k prosazení společného základu vzdělávání ve věku 15 – 18 let. Je ovšem otázkou, zda toto sjednocení spíše než přes společné cíle bude možné realizovat přes nově vymezované sady kompetencí, jejichž základní charakteristikou je jejich izolovanost, vzájemná neprovázanost a roztržičnost. Obhájcí společné části maturitní zkoušky soudí, že stát by měl garantovat nepodročitelné a společně nastavené minimum všeobecných znalostí a intelektuálních dovedností, které si maturant předchozím studiem osvojil.

Primární otázka konstrukce maturit není odborným problémem, ale zní: K čemu chtějí politici dojít? Má smysl zkoušet dirigovat školství právě přes maturitní zkoušku? Určitá míra sjednocení, které by nevedlo k naprosté uniformitě, má zcela jistě racionální jádro. Je totiž zřejmé, že diferenciací vzdělávacích programů jednotlivých škol druhého cyklu zjevně překročila únosné meze. Co bude společným jednotícím základem gymnázia, průmyslové školy dopravní, obchodní akademie, zdravotnické školy, konzervatoře a zahradnického učiliště s maturitou? Bude v budoucnosti stačit pouhé sjednocení požadavků z českého jazyka, z cizího jazyka či matematiky?

Pokud je maturita předmětem dvojího diskurzu – politického a odborného, pak je tu ještě další řeč: a tou je mluva sdělovacích prostředků, které v současné době zdůrazňují, že celá maturita spotřebuje v republice na padesát tun papíru. Novináři prý stáli před problémem, jak čtenářům názorně vyložit, co je to právě těch padesát tun. Protože se zrovna stěhuje jedna z bývalých betonových pevností o této váze, objevily se v novinách fotografie opevnění zvedaného jeřábem, aby bylo jasno. A tak díky tisku čtenář ví, jakou má maturita hmotnou váhu: prý váží přesně tolik, jako jedna stará a vyřazená menší vojenská pevnost.

Váha v tunách však zřejmě nemůže být tím, co by mělo závěrečnou atestaci kvalifikovat jako základ další životní dráhy. Novinové články se jistě během několika týdnů zaměří na jiné populární téma. Zdá se však, že by mohlo být užitečné otevřít nejenom v regionálním školství, ale i v akademickém prostředí širší polemiku o mezinárodních kontextech středního vzdělávání a o postavení maturit v moderní školské soustavě u nás i ve světě.

V závěru je vhodné uvést připomínky k artikulaci celé problematiky. Ať chceme či nikoliv, v oblasti školské politiky vždy bude hrozit, že dojde k prolínání odborného žargonu s politickým a s populisticko populárními projevy, čemuž se v posledních letech úspěšně pokouší vyhnout sjed-

nocený diskurz Evropské unie. Vedle všech zmíněných podob řeči vzniká univerzální mezinárodní text, v němž, jak kdysi předpověděl filozof a sémiotik Roland Barthes, vymizel autor. S mizejícím autorem se také postupně vytrácí vše emotivní, osobní, subjektivní i zanáčené. Nastává epocha textů, které již jen konstatují, nekladou otázky, ani nenastolují nové problémy. Přichází čas nové, shrnující, konstatující, poučené, kultivované novořeči nadnárodních úředních dokumentů, která už nikdy nikde nikoho nepohorší.

Jaroslav Kořa